

การพัฒนากระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยตามแนวทฤษฎีการสร้างพลังภูมิปัญญาชาวบ้าน

ทิพจุฑา สุภิमारส สิงคเสลิต (ค.ด.)

สาขาวิชาการศึกษาปฐมวัย คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์

บทคัดย่อ

องค์ประกอบของกระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัย 5 ด้าน ได้แก่ 1) จุดมุ่งหมายในการถ่ายทอด เพื่อถ่ายทอดวิธีการดูแลเด็ก 2) องค์ความรู้ เนื้อหาวัฒนธรรมทางด้านจิตใจ ด้านสังคม และด้านวัตถุ คือ 2.1) องค์ความรู้ด้านขั้นตอนและอุปกรณ์ที่ใช้ประกอบการถ่ายทอด 2.2) องค์ความรู้ด้านคติและความเชื่อ 3) คุณลักษณะของผู้ถ่ายทอด เป็นผู้มีความรู้ ความชำนาญในองค์ความรู้และเนื้อหาวัฒนธรรมนั้นๆ เป็นผู้เฒ่าผู้แก่ ผู้นำทางธรรมชาติของชุมชน คุณลักษณะของผู้รับการถ่ายทอด มีทั้งการถ่ายทอดให้ลูกหลานภายในครอบครัวและถ่ายทอดให้คนอื่นในชุมชนที่มีความสนใจเรียนรู้ 4) วิธีการที่ใช้ในการถ่ายทอด มีลักษณะเป็นมุขปาฐะ การแสดงวิธีการให้ผู้เรียนจดจำ การทดลองทำด้วยตนเอง การให้เลียนแบบจากผู้ถ่ายทอดและการให้เรียนรู้แบบครูพักลักจำ ส่วนสื่อที่ใช้ ได้แก่ สื่อบุคคล สื่อกิจกรรมและสื่อวัสดุ 5) การประเมินผลกระบวนการถ่ายทอด เป็นการประเมินอย่างไม่เป็นทางการด้วยการสังเกตและให้คำแนะนำ นอกจากนี้ การศึกษากระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมต้องศึกษาครอบคลุมถึงคุณค่าของวัฒนธรรมที่มีต่อบุคคลและชุมชน

การพัฒนากระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยตามแนวทฤษฎีการสร้างพลังภูมิปัญญาชาวบ้าน มีองค์ประกอบของการสร้างพลัง ได้แก่ แนวคิดและหลักการ วัตถุประสงค์ ความรู้พื้นฐาน และ ยุทธศาสตร์ที่ใช้ในการสร้างพลังภูมิปัญญาชาวบ้าน โดยมีขั้นตอนการสร้างพลัง ดังนี้ 1) การวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วม 2) การระบุความต้องการของชุมชน 3) การสร้างพลังผ่านประสบการณ์การเรียนรู้ของชุมชน 4) การสร้างหน่วยการเรียนรู้ 5) การทดลองใช้หน่วยการเรียนรู้ 6) การสะท้อนความคิด และการสนทนาแลกเปลี่ยนความรู้ และ 7) การถอดประสบการณ์การเรียนรู้ และประเมินผลการสร้างพลัง

เด็กปฐมวัยที่ผ่านกระบวนการ มีพัฒนาการความเข้าใจเกี่ยวกับตนเอง 1) ใช้ภาษาท้องถิ่นในการเรียนรู้และสื่อสารกับครูชาวบ้านขณะได้รับการถ่ายทอดวัฒนธรรม 2) รับรู้วัฒนธรรมด้านการแต่งกาย อาหาร-ขนมพื้นบ้าน ประเพณีในชุมชนของตน 3) รับรู้วิถีชีวิตแบบพึ่งพาอาศัยกัน การดูแลรักษาทรัพยากรจากป่าชุมชนที่ใช้หมุนเวียนในการดำรงชีวิต

คำสำคัญ การถ่ายทอดวัฒนธรรม การอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัย ทฤษฎีการสร้างพลัง ภูมิปัญญาชาวบ้าน

ผู้นิพนธ์ที่รับผิดชอบ ทิพจุฑา สุภิमारส สิงคเสลิต

สาขาวิชาการศึกษาปฐมวัย คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์
ประเทศไทย

E-mail: tipchuthas@yahoo.com

Development of Child Rearing Cultural Transmission Process Based on the Local Wisdom Empowerment Theory

Tipchutha Subhimaros Singkaselit (Ph.D.)

Faculty of Education, Surindra Rajabhat University

Abstract

Five main facets of child rearing cultural transmission process were examined: 1) objectives: transmitting child-care knowledge to parents and other stakeholders. 2) body of knowledge contents categorized into: 2.1) ritual steps and materials 2.2) lore and beliefs. 3) characteristics of transmitters and receivers; transmitters were consisting of wise men of experts in each genre of cultural content. Some were venerable and some were natural leaders of the community; receivers –consisting of related persons (kin) and other persons who were interested. 4) methods/ media-transmission of oral literature, practical demonstrations, practice and imitation, trial and error; and 5) evaluation, including informal practice and additional instruction.

Four main facets of the local wisdom empowerment to develop child rearing cultural transmission process consisted of concepts and principles, objectives, basic knowledge, and strategy on wisdom empowerment. Seven stages of empowerment procedures were: 1) participatory rural appraisal; 2) defining community needs; 3) empowerment via community learning experience; 4) develop learning units; 5) field study; 6) reflection and knowledge exchanged dialogue; and 7) participatory evaluation.

After the empowerment process the children demonstrated their self-understanding in three aspects: 1) using their ethnic language to learn from the local wisdom teachers, 2) observing their community heritage in cuisine and tradition, 3) accepting their community and forest interdependent way of living.

Keywords Child Rearing, Cultural Transmission, Local Wisdom, Empowerment Theory

Corresponding author Tipchutha Subhimaros Singkaselit. Faculty of Education, Surindra Rajabhat University, Surin Province, Thailand
E-mail: tipchuthas@yahoo.com

บทนำ

การถ่ายทอดวัฒนธรรมเป็นพลังขับเคลื่อนทางวัฒนธรรม และเป็นฐานแห่งการจัดการศึกษา และภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นความรู้ ความสามารถและทักษะที่สำคัญมาตั้งแต่ในอดีตจนถึงปัจจุบัน ซึ่งจำเป็นจะต้องได้รับการสานต่อเพื่อการดำรงอยู่ของชุมชน การถ่ายทอดและการสืบทอดวัฒนธรรมจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่งนั้น เกิดขึ้นในครอบครัวและชุมชนมากกว่าในโรงเรียน เพราะชีวิตในครอบครัวและชุมชนมีลักษณะเป็นธรรมชาติ เป็นจริงและเป็นประสบการณ์ตรงที่เด็กได้เรียนรู้ ซึมซับรับเอาได้มากกว่าการเรียนรู้เนื้อหาในหนังสือ ดังนั้น กระบวนการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นในวิถีชีวิตตลอดเวลา จึงมีความสำคัญยิ่งต่อการสืบทอดวัฒนธรรมตั้งแต่เกิดจนตาย โดยเฉพาะบทบาทของบิดามารดาและวงศาคณาญาติที่มีต่อการเลี้ยงดูอบรมสั่งสอนบุตรหลาน กระบวนการถ่ายทอดทั้งด้านทฤษฎีและปฏิบัติ สามารถจะศึกษาได้จากแหล่งความรู้ ผู้ถ่ายทอด วิธีการถ่ายทอด การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและเศรษฐกิจที่มีผลกระทบต่อการถ่ายทอด การศึกษากับวัฒนธรรมจึงมีความสัมพันธ์เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน โดยเนื้อหาของวัฒนธรรม คือ การพัฒนา โดยเป้าหมายและวิธีการในการพัฒนา คือ การพัฒนาวัฒนธรรมเพื่อสร้างทรัพยากรบุคคล ที่สั่งสมและฝึกฝนให้เกิดภูมิปัญญาของชาติต่อเนื่องกันไปในวิถีของสังคม หากการจัดการศึกษามีความเชื่อมโยงกับชีวิต ผู้จัดการศึกษาไม่จำเป็นต้องเป็นนักบริหารหรือนักการศึกษาเท่านั้น แต่ครอบครัว นักจิตวิทยา แพทย์ เพื่อนบ้าน วัด ชุมชน องค์กรเอกชนที่มีความเข้าใจในการพัฒนามนุษย์ ฯลฯ ย่อมมีบทบาทที่จะเข้ามาร่วมจัดการศึกษาสำหรับเด็กแต่ละกลุ่ม ซึ่งต้องการรูปแบบการเรียนรู้เฉพาะกลุ่ม เพื่อให้ทุกคนมีโอกาสและสิทธิทางการศึกษาเต็มตามศักยภาพของเขาคือจะพัฒนาได้¹

กระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยในแต่ละชุมชนนั้น จะพบเห็นได้ชัดเจนจากวิถีการปฏิบัติ การสั่งสอน อบรม

ที่แสดงถึงความเชื่อของผู้ดูแลเด็ก รวมทั้งประเพณี พิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อเหล่านั้น โดยเฉพาะประเพณีที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิต เป็นพิธีกรรมในแต่ละช่วงที่มีความเปลี่ยนแปลงสำคัญของชีวิตตั้งแต่เกิดจนตาย แต่ละพิธีกรรมมีความสำคัญแตกต่างกันไปตามเหตุผลและจุดมุ่งหมาย เป็นการสร้างขวัญกำลังใจอยู่บนพื้นฐานของความเชื่อและศรัทธา กระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยของชุมชนจึงมีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งในการเป็นเครื่องมือทางการศึกษาเพื่อพัฒนามนุษย์ตั้งแต่รากฐานในวัยเยาว์ ให้เจริญเติบโตขึ้นอย่างสมบูรณ์ มีจิตสำนึกในความเป็นไทย มีความรักความผูกพันต่อพื้นที่ถิ่นของตน

การถ่ายทอดวัฒนธรรม เป็นกระบวนการทางสังคม ไม่ใช่กระบวนการทางชีวภาพ และเป็นกระบวนการที่มีความสำคัญ จำเป็นอย่างยิ่งสำหรับมนุษย์ ถ้าปราศจากกระบวนการดังกล่าว วัฒนธรรมในอดีตคงหยุดชะงักแค่นั้นไม่มีการสืบทอดต่อใดๆ ทั้งสิ้น การถ่ายทอดวัฒนธรรมจึงเป็น กระบวนการสื่อความหมาย เพื่อให้มนุษย์เข้าใจเหตุผล เห็นคุณค่าและยึดวัฒนธรรมนั้นๆ เป็นแบบแผนสำหรับการดำเนินชีวิตต่อไป ดังนั้น การที่เด็กๆ ได้ใช้ชีวิตอยู่ในกระแสวัฒนธรรมตามแบบแผนความเป็นอยู่ ระเบียบวิธี งาน ศิลปะที่ปรากฏในท้องถิ่น ประเพณีที่สืบทอด ตลอดจนความรู้สึกลึกซึ้งนึกคิดของผู้คนในสังคม กำหนดการเรียนรู้เกิดเป็นความเคยชิน จะสามารถกลายเป็นเบ้าหลอมตัวตนสร้างจิตสำนึกของเด็กได้ การเรียนรู้ในวัยเด็กจึงเกี่ยวพันกับกระบวนการถ่ายทอดทางสังคมวัฒนธรรมเป็นหลัก เช่นเดียวกับการกำหนดความหมายของการศึกษาในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ว่า การศึกษา หมายความว่า “กระบวนการเรียนรู้ เพื่อความเจริญงอกงามของบุคคลและสังคม โดยการถ่ายทอดความรู้ การอบรม การสืบสานทางวัฒนธรรม การสร้างสรรค์จรรโลงความก้าวหน้าทางวิชาการ การสร้างองค์ความรู้ขึ้นเกิดจากการจัดสภาพแวดล้อม การเรียนรู้และปัจจัยเกื้อหนุนให้บุคคลเรียนรู้อย่าง

ต่อเนื่องตลอดชีวิต” (มาตรา 4) การจัดการศึกษาจึงเป็นงานที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการทางวัฒนธรรม มีความเชื่อมโยงกับภูมิปัญญา ศาสนาและศิลปวัฒนธรรม อาจกล่าวได้ว่า “วัฒนธรรมของชุมชนที่เข้มแข็งย่อมเป็นรากฐานที่เข้มแข็งและสร้างความยั่งยืนให้กับวัฒนธรรมแห่งชาติ ทั้งยังเป็นวัฒนธรรมที่เน้นจิตวิญญาณอันสามารถโยงยึดสมาชิกในสังคมได้อย่างแท้จริง”²

การพัฒนากระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยตามแนวทฤษฎีการสร้างพลังภูมิปัญญาชาวบ้าน เป็นการศึกษาค้นหากระบวนการที่เหมาะสมในการทำงานร่วมกันจากหลายฝ่าย เพื่อพัฒนาเด็กปฐมวัยอย่างเป็นองค์รวมนำไปสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน โดยศึกษาในมิติของวัฒนธรรม รวบรวมองค์ความรู้ทางด้านวัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูของชุมชน ค้นหาชุมพลังจากภูมิปัญญาชาวบ้าน ศึกษากระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยของชุมชน ในด้านระบบคุณค่าที่มีต่อบุคคลและชุมชน ศึกษาองค์ประกอบของกระบวนการถ่ายทอด และศึกษาเนื้อหาการอบรมเลี้ยงดูเด็ก จากนั้นผู้เขียนได้ทำงานร่วมกับ**กลุ่มพลังภูมิปัญญาชาวบ้าน** ซึ่งได้แก่ กลุ่มชาวบ้าน กลุ่มบุคลากรในชุมชน และ **กลุ่มสร้างพลังภูมิปัญญา** ซึ่งเป็นกลุ่มนักวิชาการ ผู้เชี่ยวชาญ ดำเนินกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม คัดเลือกวัฒนธรรมและพัฒนากระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมตามแนวทฤษฎีการสร้างพลังภูมิปัญญาชาวบ้าน พัฒนาบุคคล ชุมชน และสังคม เตรียมชุมชนให้พร้อม รวมทั้งสร้างความรู้สึกรู้เห็นคุณค่าในตนเองของเด็กปฐมวัย และคุณค่าในตนเองของชุมชนที่เกี่ยวข้อง โดยมีความมุ่งหวังเพื่อสร้างกระบวนการทำงานของคนกลุ่มเล็กๆ กลุ่มหนึ่งให้เป็นรากฐานของการสร้างความเข้มแข็งทางวัฒนธรรมเพื่อถ่ายทอดสู่เด็กที่จะเป็นอนาคตของประเทศชาติ³

แนวคิดสำคัญในการพัฒนากระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยตามแนวทฤษฎีการสร้างพลังภูมิปัญญาชาวบ้าน

การศึกษากระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยในชุมชน และการพัฒนากระบวนการตามแนวทฤษฎีการสร้างพลังภูมิปัญญาชาวบ้าน มีแนวคิดสำคัญ³ ดังนี้

1. การศึกษากระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูเด็กเชิงมานุษยวิทยาใช้แนวคิดทฤษฎีนิเวศวิทยาวัฒนธรรม ซึ่งมองวัฒนธรรมเป็นการปรับตัวเป็นระบบหนึ่งของพฤติกรรมที่ถ่ายทอดทางสังคมและเชื่อมโยงคนในชุมชนให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมที่เฉพาะ เป็นประสบการณ์ในสภาพเงื่อนไขที่เป็นจริงทั้งด้านกายภาพ สังคม และจิตสำนึกทางสังคมของมนุษย์ เป็นทั้งความหมายและระบบคุณค่าของคนกลุ่มหนึ่ง เป็นธรรมเนียมปฏิบัติที่ถ่ายทอดสืบเนื่องกันมา มีระบบคิดฝังอยู่ การปรับตัวทางวัฒนธรรมจะเกิดขึ้นเมื่อมีปฏิสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมหรือกลุ่มคนอื่น เป็นการค้นพบสิ่งใหม่ภายในสังคมตนเอง มีการให้คุณค่า มีกระบวนการและขั้นตอนการถ่ายทอดวัฒนธรรมจากรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่ง ดังนั้น กระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรม จึงหมายถึง การให้คุณค่าและการปฏิบัติตน ที่แสดงให้เห็นขั้นตอนและกระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมทางด้านจิตใจ ด้านสังคม และด้านวัตถุ

2. การสร้างพลังภูมิปัญญาชาวบ้าน เป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นระหว่างบุคคลสองคนขึ้นไป ประกอบด้วยบุคคลที่เป็นผู้สร้างพลัง และผู้ที่ได้รับการสร้างพลัง เพื่อปรับเปลี่ยนและพัฒนาทักษะการมีส่วนร่วม โดยประยุกต์ใช้หลักปรัชญา หลักการเรียนรู้ หลักการสอน สนับสนุนการใช้ความรู้ดั้งเดิมของท้องถิ่นที่ได้รับการถ่ายทอดสืบทอดกันมา ส่งเสริมความเชื่อในความสามารถของตนเอง และความสามารถในการใช้ทรัพยากรที่จำเป็นในการดำรงชีวิต เพิ่มพูนความรู้สึกลำบากในคุณค่าของตนเอง ความรู้สึกเชื่อมั่นในตนเอง

และความรู้สึกว่าตนเองมีพลัง สามารถควบคุมความเป็นอยู่ วิถีชีวิตของตนเองได้ โดยการวิเคราะห์กลุ่มการร่วมระบุปัญหา การวิเคราะห์สาเหตุของปัญหา และแนวทางการแก้ไขปัญหา ใช้วิธีการสะท้อนกลับ การสนทนาแลกเปลี่ยนความรู้

3. แนวคิดทฤษฎีการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ ได้แก่ ทฤษฎีการเรียนรู้จากประสบการณ์ที่เกิดจาก

การกระทำ เป็นกระบวนการของวงจรแห่งการเรียนรู้ที่เกิดในตัวผู้เรียนโดยเริ่มจากการรับรู้ปัญหาทางกายภาพ ปัญหา ลงมือ จนเกิดประสบการณ์จากผลของการกระทำ และสร้างความรู้ด้วยตนเอง โดยมีขั้นตอนของประสบการณ์การเรียนรู้ การสังเกตและการไตร่ตรอง การพิจารณาถึงความเห็นและการสร้างแนวคิด และการตรวจสอบและการบูรณาการ

กระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยเขมรถิ่นไทย

การอบรมเลี้ยงดูเด็ก หมายถึง ลักษณะวิธีการต่างๆ ที่ผู้เลี้ยงดูใช้ในการเลี้ยงดูเด็ก การดูแลเด็ก อบรม สั่งสอนเด็ก การตอบสนองความต้องการของเด็กทั้งกายและใจ การมีปฏิสัมพันธ์กับเด็ก การปฏิบัติตัวของผู้เลี้ยงดู ความคิดเห็นของผู้ใหญ่เกี่ยวกับเด็ก⁴ เป็นการถ่ายทอดวัฒนธรรม ทศนคติ ความเชื่อ ค่านิยม ความรู้ และความหวังของสังคม ตลอดจนการส่งเสริมให้เด็กมีพัฒนาที่ได้อย่างรอบด้าน คือ กาย ใจ สังคม และปัญญา⁵

การอบรมเลี้ยงดู เป็นกระบวนการในการพัฒนาทัศนคติ ความเชื่อ ค่านิยมของบุคคล เป็นเรื่องของการถ่ายทอดความคิด ความเชื่อและวิธีการปฏิบัติของแต่ละครอบครัว แต่ละสังคม การอบรมเลี้ยงดูจัดเป็นสิ่งแวดล้อมซึ่งแต่ละบุคคลได้เรียนรู้จากสิ่งแวดล้อมและกระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรม ส่วนวิธีการอบรมเลี้ยงดูเด็ก หมายถึง การปฏิบัติตนของบิดามารดา ผู้ดูแลเด็ก ตามความรู้ ความเชื่อ ค่านิยมเพื่อส่งเสริมพัฒนาการของเด็ก²

วัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูเด็ก หมายถึง ความคิด ความเชื่อ การแสดงออกหรือการปฏิบัติต่อเด็กของพ่อแม่และผู้ปกครอง ตามธรรมเนียมปฏิบัติของชุมชนที่มีการสะสมและถ่ายทอดสืบต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน³ เป็นการอบรมเลี้ยงดูเด็กบนพื้นฐานของวัฒนธรรม ประเพณี พิธีกรรม ความเชื่อที่มีผลต่อการแสดงออกหรือการปฏิบัติในการดูแลบุตร รวมถึงบทบาทหน้าที่และรูปแบบในการเลี้ยงดู การส่งเสริมพัฒนาการทุกด้าน⁶

กระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัย หมายถึง การปฏิบัติตนทั้งทางกาย วาจา ท่าที เป็นการแสดงออกและ/หรือการปฏิบัติต่อเด็กของพ่อแม่และผู้ปกครอง ที่มีผลจากการรับรู้และปฏิบัติตามธรรมเนียม ประเพณีของชุมชนที่มีการสะสมและถ่ายทอด สืบต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน และสามารถแสดงให้เห็นขั้นตอนและกระบวนการ ถ่ายทอดการให้คุณค่า ความคิด ความเชื่อในการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัย³ จำแนกตามองค์ประกอบได้ 5 ประการ ได้แก่

- 1) จุดมุ่งหมายในการถ่ายทอด
- 2) องค์ความรู้หรือเนื้อหาที่ถ่ายทอด
- 3) คุณลักษณะของผู้ถ่ายทอดและผู้รับการถ่ายทอด
- 4) วิธีการถ่ายทอดและสื่อที่ใช้ในการถ่ายทอด
- 5) การประเมินผล

กระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยเขมรถิ่นไทย ตำบลสำโรง อำเภอมะนัง จังหวัดสุรินทร์ ซึ่งเป็นพื้นที่ในเก็บข้อมูลภาคสนาม จากงานวิจัยเรื่อง “การพัฒนากระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยเขมรถิ่นไทย ตามแนวทฤษฎีการสร้างพลังภูมิปัญญาชาวบ้าน” กำหนดกรอบในการศึกษาวัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยตามแนวคิดวัฒนธรรมเชิงปฏิบัติการของสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ พบการอบรมเลี้ยงดูเด็กซึ่งมีผลจากวัฒนธรรม ทั้ง 3 ด้าน ดังนี้

1) การอบรมเลี้ยงดูเด็กที่มีผลจากวัฒนธรรม
ด้านจิตใจ หมายถึง ความคิด ความเชื่อ การแสดงออก หรือการปฏิบัติต่อเด็กของพ่อแม่และผู้ปกครองที่แสดงถึงความเชื่อ ค่านิยม และคุณธรรม พบในคติความเชื่อ ค่านิยมที่สอดแทรกในพิธีกรรมจำแนกเป็น 1) ประเพณีของบุคคล ได้แก่ จวมกันเน็ด (รับขวัญเด็กแรกเกิด) จวมกรู (ไหว้ครู) 2) ประเพณีของชุมชน ได้แก่ แชนโดนตา (ไหว้ผีบรรพบุรุษ หรือวันสารทเขมร) 3) ประเพณีท้องถิ่น ได้แก่ เทอบ็อนซริอว (ทำขวัญข้าว)

2) การอบรมเลี้ยงดูเด็กที่มีผลจากวัฒนธรรม
ด้านสังคม หมายถึง ความคิด ความเชื่อ การแสดงออก หรือการปฏิบัติต่อเด็กของพ่อแม่และผู้ปกครองที่แสดงถึงระเบียบแบบแผนในการดำเนินชีวิต ขนบธรรมเนียม ภาษา ความเป็นอยู่และการทำกิจกรรมในชุมชน พบในภูมิปัญญาชาวบ้าน ได้แก่ 1) ภูมิปัญญาชาวบ้านในวิถีชีวิต หรือการดำรงชีพ เช่น การปลูกหม่อนเลี้ยงไหม การทอผ้า การทำขนมพื้นบ้าน 2) ภูมิปัญญาภาษาถิ่น เช่น ภาษาเขมรถิ่นไทย เพลงกล่อมลูกนิทานพื้นบ้าน 3) ภูมิปัญญาด้านศิลปะพื้นบ้าน-ดนตรีพื้นบ้าน-การละเล่นพื้นบ้าน เช่น เรือมอันเร (รำสาก) เรือมตรด (รำตรุษ) การเล่นว่าว การเล่นป็นกำพลั่ว

3) การอบรมเลี้ยงดูเด็กที่มีผลจากวัฒนธรรม
ด้านวัตถุ หมายถึง ความคิด ความเชื่อ การแสดงออก หรือการปฏิบัติต่อเด็กของพ่อแม่และผู้ปกครองที่แสดงถึงการให้คุณค่าและความหมายในสิ่งประดิษฐ์ที่แสดงถึงความประณีตแห่งความรู้สึกรักใคร่ของคนในชุมชน พบใน 1) อาหารจากป่าตามฤดูกาล เช่น เห็ด ผักหวาน อาหารและขนมพื้นบ้านในงานประเพณีต่างๆ เช่น ขนมกันตริอัม ขนมอันซอมกะบ็อง ขนมเนียล 2) ศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านและเทคโนโลยีชาวบ้าน เช่น การทำผ้ามัดย้อมจากสีธรรมชาติ การย้อมผ้าไหม การทอผ้าไหม การทอผ้าฝ้าย การทำจักสาน การทำของเล่นพื้นบ้าน

การศึกษากระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรม
 การอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัย

การศึกษากระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัย เป็นการศึกษาองค์ประกอบของกระบวนการถ่ายทอด โดยพัฒนาฐานแนวคิดที่ศึกษามาจากทฤษฎีนิเวศวิทยาวัฒนธรรม ซึ่งมองวัฒนธรรมเป็นการปรับตัวและเป็นระบบหนึ่งของพฤติกรรมที่ถ่ายทอดทางสังคม ซึ่งเชื่อมโยงคนในชุมชนให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมที่มีความเฉพาะ เป็นประสบการณ์ในสภาพเงื่อนไขที่เป็นจริงทั้งกายภาพ สังคมและจิตสำนึกทางสังคมของมนุษย์ เป็นทั้งความหมายและระบบคุณค่าของคนกลุ่มหนึ่ง เป็นธรรมเนียมปฏิบัติที่ถ่ายทอดสืบเนื่องกันมา มีระบบคิดแฝงอยู่นอกจากนี้ การปรับตัวทางวัฒนธรรมจะเกิดขึ้นเมื่อมีปฏิสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมหรือกลุ่มคนอื่น เป็นการค้นพบสิ่งใหม่ภายในสังคมตนเอง มีการให้คุณค่า มีกระบวนการและขั้นตอนการถ่ายทอดวัฒนธรรมจากรุ่นหนึ่งสู่อีกรุ่นหนึ่ง

แนวทางในการศึกษากระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัย จึงใช้วิธีการศึกษาบริบทแวดล้อมที่ก่อให้เกิดประสบการณ์ทางวัฒนธรรม และกระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมผ่าน ประเพณี ค่านิยม ความเชื่อในการอบรมเลี้ยงดูเด็ก โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงมานุษยวิทยา และ วิธีการเก็บข้อมูลที่หลากหลาย² ดังนี้

1. การใช้เครื่องมือการประเมินชุมชนแบบมีส่วนร่วม (PRA - Participatory rural appraisal)
 ศึกษาสภาพการอบรมเลี้ยงดูเด็ก ปัญหาพัฒนาการเด็กที่พบในชุมชน และประเมินความต้องการของชุมชน เพื่อให้ชุมชนเกิดความตระหนักรู้บทบาทของตน สร้างความเข้าใจของชุมชน ตลอดจนเป็นการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน กิจกรรมที่ชุมชนมีส่วนร่วมในการประเมิน ได้แก่ การทำผังชุมชน การทำประวัติหมู่บ้าน การทำประวัติศาสตร์ชุมชน การศึกษาสภาพการอบรมเลี้ยงดูเด็ก การทำปฏิทินทางเศรษฐกิจและปฏิทินทางวัฒนธรรม

2. การใช้แบบสำรวจภูมิปัญญาชาวบ้านและวัฒนธรรมพื้นบ้าน สืบค้นหาผู้สร้างพลังภูมิปัญญา ประกอบการสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการ โดยใช้วิธีการสนทนา ซักถามสมาชิกในชุมชน แล้วจดบันทึกข้อมูลลงในแบบสำรวจ เพื่อให้ได้รายชื่อของครูภูมิปัญญาชาวบ้าน

3. การสังเกตควบคู่กับการสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการ เป็นวิธีการเก็บข้อมูลที่มีคุณค่าในการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับคนในชุมชน ช่วยเก็บรายละเอียดข้อมูลเพิ่มเติม และเป็นการตรวจสอบข้อมูลภาคสนามแบบสามเส้าไปพร้อมกัน โดยใช้เทคนิคการสังเกต 2 แบบ คือ

1) การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (non-participatory observation) เพื่อสำรวจลักษณะทางกายภาพ ทำความคุ้นเคยกับสภาพของชุมชน และเป็นการเก็บข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับสภาพชีวิตประจำวันของคนในชุมชน ที่ตั้งและสภาพของแหล่งการเรียนรู้ในชุมชน

2) การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (participatory observation) เป็นการเก็บข้อมูลเกี่ยวกับความเป็นอยู่ แบบแผนพฤติกรรม ประเพณี ด้วยการเข้าร่วมกิจกรรมทางวัฒนธรรมของชุมชน

4. การสัมภาษณ์เชิงลึก (in-depth interview) เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลรายละเอียดของกระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูเด็ก

5. การสนทนา เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับสภาพของกระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัย ปัจจัยที่เอื้อต่อการเกิดกระบวนการถ่ายทอด ปัญหาหรืออุปสรรค แนวทางแก้ไข แนวคิดในการพัฒนาองค์ความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยตามวิถีชีวิตของชุมชน การสนทนาจะใช้ทั้งการสนทนากลุ่ม (focus group) และ การสนทนาแลกเปลี่ยน (dialogue) กับผู้ให้ข้อมูล รวมทั้งการสาธิต ซึ่งเป็นกระบวนการที่ชุมชนเริ่มมีความต้องการทบทวนองค์ความรู้ของตนเอง และเลือกใช้วิธีการรวมกลุ่ม

บุคคลที่มีความรู้มาสาธิตขั้นตอนในการประกอบพิธี เพื่อให้เกิดความเชื่อมั่นในองค์ความรู้นั้นๆ

สิ่งสำคัญที่เราควรตระหนักอย่างยิ่ง คือ ชุมชนมีความเป็นสหวิทยาการอย่างสูง การทำงานของนักวิชาการภายนอกซึ่งมักจะเข้ามาโดยมีโจทย์การวิจัยที่ต้องการมองในกรอบเฉพาะจำแนกไปตามศาสตร์ แท้จริงแล้ว ขณะที่นักวิชาการและนักพัฒนาเข้ามาในชุมชนและออกไปจากชุมชน ชีวิตในชุมชนนั้นยังคงดำเนินต่อไป ดังนั้นการศึกษากระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัย จึงควรศึกษาบนฐานปรากฏการณ์นิยมที่ให้ความสำคัญข้อมูลด้านความรู้สึกโลกทัศน์ ความหมายที่ชุมชนมีต่อวัฒนธรรมของตน และให้ความเคารพต่อวิถีปฏิบัติของคนในชุมชน การเก็บข้อมูลเพื่อศึกษากระบวนการถ่ายทอดในสภาพธรรมชาติ ต้องใช้ระยะเวลาที่เพียงพอสำหรับศึกษาทำความเข้าใจชุมชน หากผู้ศึกษาไม่ทำความเข้าใจชีวิตของคนในชุมชน อาจไม่ได้รับความร่วมมือหรือถึงกับไม่พบกระบวนการถ่ายทอดใดๆ ดังนั้น การเข้าสู่สนามและการสร้างความสัมพันธ์กับชุมชน จึงเป็นขั้นตอนที่มีความสำคัญอย่างมากในการ **“เปิดใจ”** ของคนในชุมชน สอดคล้องกับแนวคิดของแอนเดอร์สัน และ แมคฟาร์แลนด์ (Anderson, E. and McFarland)⁷ ว่ากระบวนการสร้างพลังให้ชุมชนนั้นจะต้องอาศัยองค์ประกอบที่สำคัญ ได้แก่ ความศรัทธา ความไว้วางใจ การสร้างความหวังหรือการมีเป้าหมายในชีวิต และการคิดอย่างมีวิจารณญาณ ดังนั้น นักวิจัยที่ประสงค์จะทำงานวิจัยในลักษณะนี้ จึงต้องมีความตั้งใจและมุ่งมั่นในการทำงานเพื่อเข้าใจและเข้าถึงชุมชน มีวิธีปฏิบัติงานร่วมกับบุคคลอื่นที่ชัดเจน มีความเป็นระบบ และมีความต่อเนื่อง สม่าเสมอ

องค์ประกอบของกระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัย

องค์ประกอบของกระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยในชุมชนมีองค์ประกอบ 5 ด้าน ดังนี้

1) จุดมุ่งหมายในการถ่ายทอด เพื่อถ่ายทอดวิธีการดูแลเด็ก ด้วยความรักและทะนุถนอม

2) องค์ความรู้ เนื้อหาวัฒนธรรมทั้งด้านจิตใจ ด้านสังคมและด้านวัตถุ ได้แก่

2.1) องค์ความรู้ด้านขั้นตอนและอุปกรณ์ที่ใช้ประกอบ

2.2) องค์ความรู้ด้านคติและความเชื่อ

3) คุณลักษณะของผู้ถ่ายทอด เป็นผู้มีความรู้ ความชำนาญในองค์ความรู้และเนื้อหาวัฒนธรรมนั้นๆ เป็นผู้เฒ่า ผู้แก่ ผู้นำทางธรรมชาติของชุมชน คุณลักษณะของผู้รับการถ่ายทอด มีทั้งการถ่ายทอดให้ลูกหลานภายในครอบครัวและถ่ายทอดให้คนอื่นในชุมชนที่มีความสนใจเรียนรู้

4) วิธีการที่ใช้ในการถ่ายทอด มีลักษณะเป็นมุขปาฐะ การแสดงวิธีการให้ผู้เรียนจดจำ การให้ทดลองทำด้วยตนเอง การให้เลียนแบบจากผู้ถ่ายทอด และการให้เรียนรู้แบบครูพักลักจำ ส่วนสื่อที่ใช้ ได้แก่ สื่อบุคคล สื่อกิจกรรมและสื่อวัสดุ

5) การประเมินผลกระบวนการถ่ายทอด เป็นการประเมินอย่างไม่เป็นทางการ ด้วยการสังเกต และการให้คำแนะนำเพิ่มเติม

ผู้เขียนขอเสนอตัวอย่างจากการศึกษากระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยเขมรถิ่นไทยในด้านจิตใจ ได้แก่ ประเพณีการรับขวัญเด็กแรกเกิด (จวมกันเนิด) ดังนี้

ประเพณีการรับขวัญเด็กแรกเกิด (จวมกันเนิด) เป็นวัฒนธรรมทางด้านจิตใจที่มีความสำคัญในชุมชน ที่แสดงให้เห็นความเชื่อ ค่านิยม และคุณธรรม

องค์ประกอบของกระบวนการถ่ายทอด มีขั้นตอนและกระบวนการ ดังนี้

1) จุดมุ่งหมายในการถ่ายทอด ประเพณีจวมกันเนิด มีจุดมุ่งหมายเพื่อถ่ายทอดการดูแลเด็กให้แก่พ่อแม่ และผู้ที่เกี่ยวข้อง สร้างความตระหนักในการอบรมกล่อมเกลাজิตใจด้วยความรักและทะนุถนอม

การสร้างความตระหนักต่อบทบาทหน้าที่ของพ่อแม่ที่มีต่อเด็กแรกเกิด เป็นการปรับเปลี่ยนสถานะของพ่อแม่ให้พร้อมกับบทบาทหน้าที่ใหม่ เป็นการต้อนรับสมาชิกคนใหม่ของครอบครัวและสมาชิกในชุมชน นอกจากนี้ ยังเป็นการสื่อสารในเชิงจิตวิญญาณระหว่างคนในครอบครัวกับผีบรรพบุรุษ

2) ความรู้ที่ถ่ายทอด องค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับประเพณี ประกอบด้วย องค์ความรู้ด้านขั้นตอนการประกอบพิธี และอุปกรณ์ที่ใช้ประกอบพิธี

องค์ความรู้ด้านขั้นตอนการประกอบพิธี ขั้นตอนในการประกอบประเพณีจวมกันเนิดนั้น จะจัดขึ้นขณะที่เด็กมีอายุ 7 วัน หรืออายุไม่เกิน 2 เดือน ผู้ใหญ่ในบ้านจะเป็นผู้รับขวัญเด็ก ทำพิธีโดยการอุ้มเด็กไว้ด้านหลัง แล้วกล่าวคำบวงสรวงเพื่อรับขวัญเด็กว่า

“เออ ลูกเอ๋ย อย่าร้องนะ แม่จะเป่ายาให้นะ ให้ชนะเขา อย่าร้องนะลูกเด้อ แม่จะไหว้ครูกำเนิด พ่อแม่สอนมา”

จากนั้นแล้วก็เอายามาเช็ดกับมิดดัดหมากล้วนั่งอุ้มลูก เป่าจากชอกคอ หู ใบหน้า คอ รักแร้ ทำพิธีไล่ (ปะจี) ครั้งแรก โดยกล่าวว่า

...ปะจีมาเหวย มุย ปีร แบย บุน ปรัม ปรัมมุย ปรัมปิล ปะจีโตว

อาปองเอ๋ย กะมัยยุม กะมัยแซรก ก็โมมือ... กะมัยกะเดากบาล กะมัยกรุน ออยชะเนียะกิ..อาปอง กะมัยกรุน กะมัยชะแรก

(คำแปล : ไล้ให้เปนะ ครั้งที่หนึ่ง สอง สาม สี่ ห้า หก เจ็ด ไล้ให้ไปชะ เด็กน้อยเอ๋ย อย่าร้องให้ อย่าตะโกน เขามาดูแลกัน (“เขา” ในที่นี้หมายถึงแม่ ชื้อ - ผู้เขียน)

อย่าร้อนหัว อย่าเป็นไข้ อย่าหนาวเลย ให้ชนะเขา ...เด็กน้อยเอ๋ย อย่าเป็นไข้ อย่าหนาวเลย)

(นางสังเวียน บุญสอน, สันทนากลุ่ม)

ภาพที่ 1 การสาธิตขั้นตอนการทำอุปกรณ์ประกอบพิธีจวมกันเน็ด และตัวจวมกันเน็ด
ซึ่ง “มีลักษณะเหมือนห่านน้ำ”

อุปกรณ์ที่ใช้ประกอบพิธีจวมกันเน็ด ได้แก่ กะลามะพร้าว ขี้เถ้า เทียน 2 เล่ม ใบกล้วยทำกรวย 5 กรวย ใบขนุน เชือก เหยียดเงิน 1 บาท หมาก (ไพล) ความหมายของอุปกรณ์แต่ละชนิด มีรายละเอียด ดังนี้

กะลามะพร้าว	หมายถึง	รูปร่างของเรา
ใบขนุน	หมายถึง	การมีอายุยืนยาว
ขี้เถ้า	หมายถึง	อาหารที่ย่อยสลาย และทำให้ร่างกายเจริญเติบโต
เทียน 2 เล่ม	หมายถึง	ดวงตาที่จุดให้แสงสว่าง
กรวยใบตอง 5 กรวย	หมายถึง	พระเจ้า 5 พระองค์ ได้แก่ พระกฤษณ์โท พระโคธาคะมโน พระกัศสโป พระสมุนโคดม และพระศรีอารยเมตไตร ตามลำดับ
เชือก	หมายถึง	เส้นเอ็น เส้นเลือดทุกเส้นในร่างกาย
เหยียด 1 บาท	หมายถึง	หัวใจ
หมาก	หมายถึง	เลือดเนื้อ

3) คุณลักษณะของผู้ถ่ายทอดและผู้รับการถ่ายทอด ผู้ถ่ายทอดวัฒนธรรมประเพณีจวมกันเน็ด มีคุณลักษณะเป็นผู้มีความรู้ ความชำนาญในเนื้อหาของพิธีกรรม เป็นผู้เฒ่าผู้แก่ หรือผู้ใหญ่ในครอบครัวที่มีความรู้ความเข้าใจความหมาย ขั้นตอนและอุปกรณ์ในการประกอบพิธี ส่วนผู้รับการถ่ายทอด ได้แก่ ตัวเด็กเอง เด็กคนอื่นที่อยู่ในครอบครัว สมาชิกในครอบครัว และบุคคลทั่วไปในชุมชนที่มีความสนใจ

4) วิธีการและสื่อที่ใช้ในการถ่ายทอด วิธีการถ่ายทอดมีลักษณะเป็นมุขปาฐะ คือ การบอกเล่าต่อ ๆ กันมา การแสดงวิธีการให้ผู้เรียนจดจำ การทดลองทำด้วยตนเอง การเลียนแบบผู้ถ่ายทอด และการเรียนรู้แบบครูพักลักจำ เป็นการเรียนรู้คุณค่าของพิธีจวมกันเน็ด ความหมายของอุปกรณ์ที่ใช้ประกอบพิธี และขั้นตอนการประกอบพิธี

สื่อที่ใช้ในการถ่ายทอด คือ 1) สื่อบุคคล ได้แก่ ผู้ทำพิธีรับขวัญเด็กแรกเกิด ซึ่งมีคุณสมบัติเป็นผู้หลักผู้ใหญ่ที่คนในชุมชนนับถือ ในชุมชนปริยัทม ได้แก่ ยายเยย สกุลทอง หมอตำแยที่ชาวบ้านรักและเคารพ เป็นผู้ทำพิธีให้ “เด็กทุกคนในหมู่บ้าน” นอกจากหมอตำแยแล้ว พ่อแม่และผู้ใหญ่ในบ้านของเด็กเองหากมีความเข้าใจก็สามารถประกอบพิธีรับขวัญเด็กแรกเกิดได้ 2) สื่อพื้นบ้าน คือ ตัวประเพณีจวมกันเน็ดนั่นเอง เป็นสื่อเพื่อการถ่ายทอดสารจากคนรุ่นหนึ่งไปยังคนอีกรุ่นหนึ่ง โดยวิธีการขั้นตอนของประเพณีก่อให้เกิดความเชื่อถือศรัทธา ทั้งในรูปแบบสื่อที่เป็นวัจนภาษา ได้แก่ คำบวงสรวงเพื่อรับขวัญเด็ก รูปแบบสื่อที่เป็นพฤติกรรม ได้แก่ วิธีการและขั้นตอนในการประกอบพิธี ซึ่งจะมีขึ้นในบ้านของเด็กแรกเกิดตามสภาพธรรมชาติ โดยขึ้นอยู่กับ

กับช่วงอายุของเด็ก ขณะที่เด็กมีอายุ 7 วัน หรืออายุไม่เกิน 2 เดือน รูปแบบสื่อที่เป็นวัตถุ ได้แก่ วัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ประกอบพิธี และรูปแบบที่เป็นอวัจนภาษา ได้แก่ การแสดงอากัปกิริยา ในพิธีจวมกันเน็ด

5) การประเมินผลของการถ่ายทอด การประเมินผลการถ่ายทอดประเพณีจวมกันเน็ด ใช้วิธีการประเมินอย่างไม่เป็นทางการ มีทั้งการประเมินผลจากผู้ถ่ายทอดและการประเมินผลด้วยตนเองของผู้รับการถ่ายทอด ผ่านการลงมือปฏิบัติและเรียนรู้วิธีการด้วยการลองผิดลองถูก การสังเกตผลการปฏิบัติในสภาพจริง และโดยการทบทวนคำสอนของผู้รู้

การประเมินผลทำในทุกขั้นตอนตั้งแต่การเตรียมอุปกรณ์ประกอบพิธีว่าครบถ้วนหรือไม่ และวิธีการประกอบพิธี ซึ่งมีขั้นตอนในการกล่าวคำบวงสรวงเพื่อรับขวัญเด็กว่าจะไหว้ครูกำเน็ดให้ และขั้นตอนในการทำพิธีไล่ โดยการเป่าเริ่มจากกระหม่อม ซอกหูด้านหลังทั้งสองข้าง ซอกคอทั้งสองข้าง รักแร้ทั้งสองข้าง แล้วไล่ไปทางต้นขา จากนั้นไล่ออกไปทางปลายเท้า และการกล่าวคำรับขวัญ

นอกจากองค์ประกอบของกระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยทั้ง 5 ด้านแล้ว ตัวเด็กปฐมวัยเอง ขณะรับการถ่ายทอด ซึ่งเป็นเด็กที่อยู่ในช่วงอายุแรกเกิด-2 เดือน จะได้รับการสัมผัสสัมพันธ์ที่ถ่ายทอดความรักจากผู้ใหญ่สู่ตัวเด็ก ขณะเดียวกันเป็นการส่งเสริมพัฒนาการความเข้าใจในตนเองให้แก่เด็ก ในด้านภาษาและเชื้อสายในขั้นการรับรู้และจำ

นอกจากนี้ การศึกษากระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมต้องศึกษาครอบคลุมถึงคุณค่าของวัฒนธรรมที่มีต่อบุคคลและชุมชนด้วย

คุณค่าของวัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยที่มีต่อบุคคล เป็นคุณค่าทางจิตใจ และคุณค่าทางร่างกาย ความรู้สึกที่ได้รับการคุ้มครองป้องกัน ได้รับการดูแลรักษา ปัดเป่าความทุกข์ โรคภัยต่างๆ และคุณค่าทางสุนทรียศิลป์ ได้แก่ ศิลปะ ภาษา ดนตรี นาฏศิลป์ ที่เกิด

ขึ้นด้วยแรงบันดาลใจจากธรรมชาติและการเรียนรู้ในวิถีชีวิตของคนในชุมชน

คุณค่าของวัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยที่มีต่อชุมชน เป็นคุณค่าที่ทำให้ชุมชนมีความผูกพันเหนียวแน่น ชุมชนยังมีประเพณี ความเชื่อ ทำให้คนรุ่นใหม่และคนรุ่นเก่ามีความสัมพันธ์ผูกพันกันเหนียวแน่น คนรุ่นใหม่เคารพนับถือและเชื่อมั่นในคำสอนของผู้สูงอายุ

องค์ความรู้ในกระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัย ได้แก่ องค์ความรู้ด้านขั้นตอนและอุปกรณ์ที่ใช้ประกอบพิธี และองค์ความรู้ด้านคติและความเชื่อ มีลักษณะของการสร้างองค์ความรู้จากประสบการณ์ คือ การเรียนรู้ที่เกิดจากการกระทำจริง เกิดเป็นความรู้ ทักษะ และความสามารถที่ครูภูมิปัญญาชาวบ้านนั้น สร้างขึ้นจากการได้สังเกต และการปฏิบัติ สอดคล้องกับแนวคิดของ เดวิด โคลบ (David Kolb)^๑ คือ ลักษณะการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นจากการได้รับประสบการณ์ การเรียนรู้ มีการสังเกตและการไตร่ตรองประสบการณ์ที่ได้รับ เป็นการพิจารณาว่าสิ่งใดเป็นประโยชน์ แล้วพิจารณาถึงความเห็นและสร้างแนวคิด รวบรวมความรู้ที่ได้รับจากประสบการณ์ที่สั่งสมมากำหนดเป็นกรอบแนวคิดของตนเอง และมีการฝึกปฏิบัติจริง เพื่อเป็นการตรวจสอบ ลองผิดลองถูกและการบูรณาการแนวคิดนำไปสู่การเปลี่ยนแปลง

คุณลักษณะของผู้ถ่ายทอดและผู้รับการถ่ายทอดที่มีลักษณะร่วม นับเป็นจุดแข็งในเชิงประสิทธิภาพและประสิทธิผลขององค์ประกอบกระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัย กล่าวคือ ผู้ถ่ายทอดและผู้รับการถ่ายทอดมีคุณลักษณะคล้ายคลึงกัน ด้วยความเป็นชนชาติพันธุ์เดียวกัน การถ่ายทอดความรู้ ผ่านความรัก ด้วยภาษาสื่อสารและผ่านเนื้อตัววัฒนธรรมในวิถีชีวิต

วิธีการหรือสื่อที่ใช้ในการถ่ายทอด ซึ่งมีลักษณะเป็นมุขปาฐะ การบอกเล่าต่อๆ กันมา รวมถึงการแสดงวิธีการให้ผู้เรียนจดจำ การทดลอง

ทำด้วยตนเอง การเลียนแบบจากผู้ถ่ายทอด และการเรียนรู้แบบครูพักลักจำนั้น เป็นสื่อที่สอดร้อยการเรียนรู้อยู่ในธรรมชาติ ขนบธรรมเนียม ประเพณีในภาวะแวดล้อมปกติของตัวเด็ก องค์ประกอบด้านวิธีการและสื่อ เป็นองค์ประกอบที่ควรนำมาพิจารณาเนื่องจากพัฒนาได้ง่ายและมีประสิทธิภาพมาก สามารถใช้เพื่อสร้างเสริมความเข้าใจในวัฒนธรรมของตนเอง และขยายความเข้าใจดังกล่าวออกไปภายนอกชุมชนได้โดยง่าย สื่อบุคคล และสื่อกิจกรรม เป็นสื่อที่มีประสิทธิภาพในการเสริมสร้างความตระหนักและทัศนคติที่ดีที่มีต่อตนเองและชุมชน ควรเป็นสื่อที่ใช้เรียนรู้ในสถานการณ์จริง อย่างไรก็ตาม ควรคำนึงถึงการเลือกใช้วิธีการหรือสื่อที่มีความเหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมายและควรผลิตองค์ความรู้จากชุมชนที่เป็นลายลักษณ์อักษรหรือสื่อที่มีลักษณะคงทน โดยเลือกใช้รูปแบบที่เหมาะสม เช่น หนังสือคู่มือ หนังสือภาพวาด ภาพถ่าย วิดีทัศน์ ซึ่งทำให้ผู้รับการถ่ายทอดสามารถอ่านหรือดูซ้ำได้ ใช้งานได้สะดวกในหลายสถานที่และสถานการณ์ เพื่อเป็นการบันทึกภูมิปัญญาของชุมชนไม่ให้เลือนหายไป

การพัฒนากระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัย ตามแนวทฤษฎีการสร้างพลังภูมิปัญญาชาวบ้าน

การพัฒนากระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัย ตามแนวทฤษฎีการสร้างพลังภูมิปัญญาชาวบ้าน มีองค์ประกอบในการสร้างพลังขั้นตอนการสร้างพลัง และปัจจัยที่เกี่ยวข้อง 2 ดังนี้

1. องค์ประกอบในการสร้างพลังภูมิปัญญาชาวบ้าน ได้แก่

1.1 แนวคิดและหลักการของการสร้างพลังภูมิปัญญาชาวบ้าน แนวคิด ได้แก่ แนวคิด

การศึกษาเพื่อสร้างพลัง แนวคิดการเรียนรู้ในวิถีชีวิต แนวคิดการเรียนรู้จากประสบการณ์ และแนวคิดการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม โดยมีหลักการของการสร้างพลัง คือ 1) การสร้างพลังเป็นกระบวนการ

ที่เกิดขึ้นระหว่างผู้สร้างพลัง และผู้ได้รับการสร้างพลัง เพื่อพัฒนาทักษะการมีส่วนร่วม 2) การสร้างพลังเป็นกระบวนการ ผลลัพธ์ และผลกระทบที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในตนเอง-ชุมชน-สังคม 3) การสร้างพลังเป็นการเรียนรู้จากประสบการณ์ของตนเองและกลุ่ม อย่างมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอน 4) กระบวนการต้องมีการสร้างโอกาสให้มีการกระทำเพื่อการเปลี่ยนแปลง 5) กระบวนการมีความต่อเนื่อง ยืดหยุ่น สามารถปรับใช้ให้เหมาะสมกับความต้องการของผู้เรียนและกลุ่ม

1.2. วัตถุประสงค์ของการสร้างพลังภูมิปัญญาชาวบ้าน เพื่อให้ผู้เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาทุกระบบใช้เป็นแนวทางในการพัฒนากระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมชุมชน หรือภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อให้ชาวบ้านเห็นคุณค่าวัฒนธรรมของตน และมั่นใจตระหนักถึงความสามารถในการพัฒนากระบวนการถ่ายทอดความรู้ที่ทุกคนสามารถถ่ายทอดให้ลูกหลานและผู้อื่นได้

1.3 ความรู้พื้นฐานของการสร้างพลังภูมิปัญญาชาวบ้าน องค์ความรู้พื้นฐานที่ต้องใช้ในการสร้างพลังภูมิปัญญาชาวบ้าน คือ 1) ภูมิปัญญาเกิดจากการสังสมประสบการณ์จากวิถีชีวิตและสังคม ในท้องถิ่นแต่ละแห่ง ความเป็นบูรณาการ และมีวัฒนธรรมเป็นฐาน 2) การศึกษาทางเลือก มีระบบการจัดการศึกษาที่หลากหลาย เพื่อพัฒนาเด็กให้เจริญเติบโตตามศักยภาพในธรรมชาติของตัวเอง โดยเน้นที่ความสุขและการอยู่ร่วมกันแบบสันติ ตามแนวทางของแต่ละชุมชน 3) การพัฒนาเด็กในบริบทสังคมวัฒนธรรม

1.4 ยุทธศาสตร์ที่ใช้ในการสร้างพลังภูมิปัญญาชาวบ้าน มี 5 ยุทธศาสตร์หลัก คือ 1) การสร้างความสัมพันธ์กับชุมชน 2) การประชุมแบบรวมพลัง 3) การสื่อสารแบบมีส่วนร่วม 4) การสร้างพลังกลุ่ม และ 5) การเรียนรู้จากการปฏิบัติในสถานการณ์จริง

2. ขั้นตอนการสร้างพลังภูมิปัญญาชาวบ้าน (วิธีการและกิจกรรม) ได้แก่ 1) การวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วม ด้วยการสนทนากลุ่ม การทำแผนที่ชุมชนแบบมีส่วนร่วม การทำปฏิทินชุมชน การศึกษาสภาพการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัย ปัญหาสุขภาพและพัฒนาการของเด็กที่พบในชุมชน 2) การระบุความต้องการของชุมชน ด้วยการจัดเวทีคั่นข้อมูลให้ชุมชนและกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ 3) การสร้างพลังผ่านประสบการณ์การเรียนรู้ของชุมชน 4) การสร้างหน่วยการเรียนรู้เพื่อถ่ายทอดวัฒนธรรมชุมชน 5) ฝึกปฏิบัติใช้หน่วยการเรียนรู้ 6) การสะท้อนความคิด การสนทนาแลกเปลี่ยนความรู้ 7) การถอดประสบการณ์การเรียนรู้

3. ปัจจัยที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ ปัจจัยสนับสนุนการสร้างพลังภูมิปัญญาชาวบ้าน คือ 1) ชุมชนยังคงมีครูภูมิปัญญาชาวบ้านที่มีความพร้อมที่จะถ่ายทอดความรู้ 2) การมีหรือการสร้างกลไกให้เกิดการขับเคลื่อนทางวัฒนธรรม 3) สภาพทางกายภาพของชุมชนที่เอื้ออำนวย 4) การสนับสนุนจากสถาบันต่างๆ และ 5) นักวิชาการในท้องถิ่นที่มีกระบวนการทัศนคติต้องการในการพัฒนาชุมชน ส่วนปัจจัยที่เป็นอุปสรรคในการ

สร้างพลังภูมิปัญญาชาวบ้าน คือ 1) การหมดไปของครูภูมิปัญญารุ่นปัจจุบัน 2) กลไกที่ขัดขวางการขับเคลื่อนทางวัฒนธรรม 3) สภาพทางเศรษฐกิจของชุมชน 4) การขาดความตระหนักถึงความสำคัญของภูมิปัญญาจากสถาบันต่างๆ และ 5) นักวิชาการภายนอกที่ไม่เข้าใจกระบวนการทำงานเชิงพัฒนาร่วมกับชุมชน

ผลที่ได้จากการพัฒนากระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรม ตามแนวทฤษฎีการสร้างพลังภูมิปัญญาชาวบ้าน คือ หน่วยการเรียนรู้ เพื่อถ่ายทอดวัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยเขมรถิ่นไทย และเสริมสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับตนเองให้แก่เด็กปฐมวัย ในด้านภาษา เชื้อสาย และการดำรงชีพ ในที่นี้ผู้เขียนขอเสนอตัวอย่างการพัฒนาองค์ประกอบของกระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยด้านจิตใจ ได้แก่ ประเพณีการรับขวัญเด็กแรกเกิด (จวมกันเนิด) ซึ่งใช้กระบวนการสนทนากลุ่ม กิจกรรมการสนทนาแลกเปลี่ยน การสาธิตวิธีการ ขั้นตอน สื่อหรืออุปกรณ์ที่ใช้ในการถ่ายทอด และการสะท้อนความคิด การทบทวนวัตถุประสงคในการถ่ายทอด และวิธีการที่ใช้ในการประเมินผล ดังนี้

ตารางที่ 1 พัฒนาการประกอบของกระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมฯ เรื่อง จวมกันเน็ด

องค์ประกอบของกระบวนการ ถ่ายทอดวัฒนธรรมฯ เดิม	องค์ประกอบของกระบวนการ ถ่ายทอดวัฒนธรรมฯ ที่พัฒนาแล้ว
ประเพณีรับขวัญเด็กแรกเกิด (จวมกันเน็ด) 1. เพื่อถ่ายทอดการดูแลเด็กให้แก่พ่อแม่และผู้ที่เกี่ยวข้อง สร้างความตระหนักในการอบรมกล่อมเกลาจิตใจด้วยความรัก และทะนุถนอม ตระหนักต่อบทบาทหน้าที่ที่มีต่อเด็กแรกเกิด 2. ความรู้ที่ถ่ายทอด คือ องค์ความรู้ด้านขั้นตอนการประกอบพิธี และอุปกรณ์ที่ใช้ประกอบพิธี ขั้นตอนในการประกอบประเพณีจวมกันเน็ดนั้น จะจัดขึ้นขณะที่เด็กมีอายุ 7 วัน - 2 เดือน ทำพิธีโดยการอุ้มเด็กไว้ด้านหน้า แล้วกล่าวคำบวงสรวงเพื่อรับขวัญเด็ก อุปกรณ์ที่ใช้ประกอบพิธีจวมกันเน็ด ได้แก่ กะลามะพร้าว ขี้เถ้า เทียน 2 เล่ม ใบกล้วยทำกรวย 5 กรวย ใบขนุน เชือก เหยี่ยวเงิน 1 บาท หมาก 3. ผู้ถ่ายทอดมีคุณลักษณะเป็นผู้มีความรู้ ความชำนาญในเนื้อหาของพิธีกรรม เป็นผู้เฒ่าผู้แก่ หรือผู้ใหญ่ในครอบครัวที่มีความรู้ความเข้าใจความหมาย ขั้นตอน และอุปกรณ์ประกอบพิธี ผู้รับการถ่ายทอด ได้แก่ ตัวเด็กเอง เด็กคนอื่นที่อยู่ในครอบครัว สมาชิกในครอบครัว และบุคคลทั่วไปในชุมชนที่มีความสนใจ 4. การถ่ายทอด 4.1 วิธีการถ่ายทอดมีลักษณะการบอกเล่าต่อ ๆ กันมา การแสดงวิธีการให้ผู้เรียนจดจำ การทดลองทำด้วยตนเอง การเลียนแบบผู้ถ่ายทอด และการเรียนรู้แบบครูพักลักจำ 4.2 สื่อที่ใช้ในการถ่ายทอด คือ 1) สื่อบุคคล ได้แก่ ผู้ทำพิธีรับขวัญเด็กแรกเกิด 2) สื่อพื้นบ้าน คือ ตัวประเพณีจวมกันเน็ด ซึ่งมีรูปแบบของสื่อเป็นวจนภาษา ได้แก่ คำบวงสรวงเพื่อรับขวัญเด็ก รูปแบบสื่อที่เป็นพฤติกรรม ได้แก่ วิธีการและขั้นตอนในการประกอบพิธี รูปแบบสื่อที่เป็นวัตถุ ได้แก่ วัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ประกอบพิธี และรูปแบบที่เป็นวจนภาษา ได้แก่ การแสดงอากัปกิริยา ในพิธีจวมกันเน็ด 5. การประเมินผลใช้วิธีการประเมินอย่างไม่เป็นทางการจากผู้ถ่ายทอดและการประเมินผลด้วยตนเองของผู้รับการถ่ายทอด จากการลงมือปฏิบัติ การลองผิดลองถูก การสังเกตผลการปฏิบัติในสภาพจริงและการทบทวนคำสอนของผู้รู้ การประเมินผลทำในทุกขั้นตอนตั้งแต่การเตรียมอุปกรณ์ประกอบพิธี ขั้นตอน และวิธีการประกอบพิธี	1.1 เพื่อให้เด็กหรือผู้เรียนมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับความหมาย อุปกรณ์ที่ใช้ประกอบพิธีจวมกันเน็ด 1.2 เพื่อให้เด็กหรือผู้เรียนได้ฝึกปฏิบัติจัดจวมกันเน็ดรับขวัญเด็กแรกเกิด 2. ความรู้ที่ถ่ายทอด คือ องค์ความรู้ด้านอุปกรณ์ที่ใช้ประกอบพิธี และความหมายของอุปกรณ์แต่ละชนิด 3. ผู้ถ่ายทอด คือ ครูภูมิปัญญาที่มีความรู้ ความชำนาญในเนื้อหาของพิธีกรรม และครูผู้ช่วย ผู้รับถ่ายทอด คือ เด็กปฐมวัยที่เข้าโครงการพัฒนากระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมฯ 4.1 วิธีการถ่ายทอดใช้วิธีการอธิบายประกอบการสาธิต และให้ลงมือปฏิบัติจัดจวมกันเน็ดรับขวัญเด็กแรกเกิด 4.2 สื่อที่ใช้ในการถ่ายทอด คือ 1) สื่อบุคคล ได้แก่ ครูภูมิปัญญาผู้ถ่ายทอดองค์ความรู้ และครูชาวบ้านเป็นผู้ช่วยจัดเตรียมสถานที่และอุปกรณ์ประกอบการทำกิจกรรม 2) สื่อกิจกรรม ได้แก่ การลงมือฝึกปฏิบัติจัดจวมกันเน็ด 3) สื่อวัสดุ ได้แก่ อุปกรณ์ที่ใช้ประกอบพิธี และป้ายนิเทศให้ความรู้เกี่ยวกับพิธีจวมกันเน็ดและอุปกรณ์ประกอบพิธี 4. การประเมินผลใช้วิธีการประเมินจากการสังเกตพฤติกรรมการเรียนรู้ของเด็กที่ผ่านกระบวนการ ว่ามีความสนใจหรือไม่ สามารถตอบคำถามเกี่ยวกับความหมายของวัสดุอุปกรณ์ได้ถูกต้อง สามารถจัดจวมกันเน็ดของตนเองได้ และมีความสุขในการเรียนรู้

หน่วยการเรียนรู้เพื่อถ่ายทอดวัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูเด็กของชุมชนเขมรถิ่นไทย ซึ่งกำหนดหัวเรื่องโดยครูภูมิปัญญาชาวบ้านและครูชาวบ้าน โดยคำนึงถึงความสอดคล้องกับสภาพและการดำเนินชีวิตในชุมชน การบูรณาการเนื้อหาวัฒนธรรมทั้งสามด้าน มีแนวคิดหลักในการถ่ายทอดคุณค่า และความเชื่อของชุมชน จำนวน 5 หน่วย ได้แก่

1. ตัวฉันและธรรมชาติในชุมชน (คณูม / คมวด นื่องท่ามะเจียด)
2. ตลาดป่า (ตลาดปรี)
3. ไปเที่ยวทุ่งนา (เตวีทิวเวียสแร)
4. ตำนานหมู่บ้าน (ตำนานซเราะซแร)
5. ประเพณีในชุมชน (ประเพณีกะนีงซเราะซแร)

ตัวอย่าง โครงการที่ 1 หน่วยการเรียนรู้ เรื่อง ตัวฉันกับธรรมชาติในชุมชน

1. ฐานสวัสดิ์ ทักทาย (จำเรียบซุร) เป็นฐานในการเตรียมเด็กให้พร้อมที่จะเรียนรู้ โดยใช้กิจกรรมเล่าเรื่อง การพูดคุย การสนทนาเกี่ยวกับความเข้าใจในเรื่องต่างๆ ตามความสนใจของเด็ก เช่น กิจกรรมวันนี้มีอะไร กิจกรรมทักทาย ทำความรู้จักกัน

2. ฐานสุขกายสบายใจ (ซูลเจ็ดซูลทเลิม) การจัดกิจกรรมเสริมสร้างสุขภาพ การตรวจสุขภาพ

กิจกรรมเคลื่อนไหวและจังหวะประกอบเพลง ได้แก่ เพลงฝนตก เพลงต้นไม้ เพลงร่างกายของฉัน (รูปเรียงคลูนยั้ง)

3. ฐานศิลปะท้องถิ่น (ซิลปะซเราะซแร) เป็นการจัดกิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์ เน้นการใช้วัสดุพื้นบ้านที่หาได้ในชุมชน ได้แก่ การเขียนภาพตนเอง การติดภาพของตนเองร่วมกันเป็นภาพใหญ่ การทำผ้ามัดย้อมจากสีธรรมชาติ

4. ฐานบทเรียนปริยัม เป็นการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่บูรณาการเนื้อหาทางวัฒนธรรมด้านจิตใจ ด้านสังคม และด้านวัตถุเพื่อให้เด็กได้รับประสบการณ์การถ่ายทอดวัฒนธรรมของชุมชนชาติพันธุ์เขมรถิ่นไทย เป็นการจัดกิจกรรมที่พาเด็กออกไปเรียนรู้ในห้องเรียนชุมชน หรือเรียนรู้จากครูภูมิปัญญาชาวบ้านตามเนื้อหาวัฒนธรรมนั้น ๆ ได้แก่ การเรียนรู้เกี่ยวกับพิธีจวมกันเนิด และการทำจวมกันเนิดที่ใช้ประกอบพิธีรับขวัญเด็กแรกเกิดของชาวเขมรถิ่นไทย เพลงกล่อมเด็กเขมร

5. ฐานขนมพื้นบ้าน (นมซเราะซแร) เป็นการจัดกิจกรรมส่งเสริมประสาทสัมผัสทั้งห้าผ่านกิจกรรมการทำขนมของท้องถิ่น ได้แก่ การทำขนมเนียล การทำขนมทะเลี้ยะตัก และการทำขนมอันซอมกะบ้อง

ภาพที่ 2 ภาพซ้ายครูตาสมกำลังสอนให้เด็กจัดจวมกันเนิด และ ภาพขวาเป็นผลงานของเด็กๆ

พัฒนาการและการเรียนรู้ของเด็กปฐมวัย: ความเข้าใจเกี่ยวกับตนเองและชุมชน

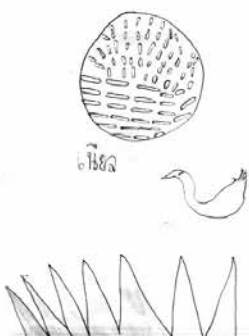
ความเข้าใจเกี่ยวกับตนเองและวัฒนธรรมชุมชนของตนด้านภาษา เด็กสะท้อนให้เห็นการรับรู้ถึงความเป็น “ชุมชนที่พูดภาษาเขมรถิ่นไทย” และรับรู้ลักษณะของภาษาที่ใช้สื่อความเข้าใจระหว่างกันเฉพาะในชุมชนของตน หรือระหว่างชุมชนที่มีลักษณะทางวัฒนธรรมเดียวกัน โดยมีภาษาไทยกลางเป็นภาษาราชการและเป็นภาษาที่สื่อมวลชนใช้ เด็กสามารถใช้ภาษาเขมรถิ่นไทยแสดงบทบาทสมมติในสถานการณ์ต่าง ๆ การละเล่น และการร้องเพลงประกอบการเคลื่อนไหว จากการสังเกตพบว่า เด็กจะใช้ภาษาไทยกลางเพื่อสื่อสารกับครูในโรงเรียนและ

สื่อสารกับคนภายนอกชุมชน แต่ในขณะที่ได้รับการถ่ายทอดวัฒนธรรมจากครูชาวบ้าน เด็กจะสื่อสารกับครูชาวบ้านและสื่อสารระหว่างกันด้วยภาษาท้องถิ่น ตัวอย่างการจัดกิจกรรมการเคลื่อนไหวประกอบเพลงที่นำเพลงซึ่งเด็กมีความคุ้นเคยอยู่แล้ว คือ เพลงช้างมาดัดแปลงเป็นภาษาเขมรถิ่นไทย คือ เพลงตำแเรย ซึ่งเด็ก ๆ ช่วยคิดคำศัพท์ภาษาถิ่น และสามารถร้องกันอย่างรวดเร็ว แสดงท่าทางตามจินตนาการของตนเองได้อย่างอิสระ การนำสิ่งที่เรียนรู้มาบันทึกเป็นสมุดภาพคำศัพท์ เช่น “ผลไม้ที่พบในชุมชน” การวาดภาพเล่าเรื่องราวของการทำขนมพื้นบ้าน เป็นกิจกรรมหลากหลายที่ส่งเสริมให้เด็กมีพัฒนาการทางภาษา การรู้คิด ความคิดสร้างสรรค์

เพลง ตำแเรย (ทำนองเพลง ช้าง)

ตำแเรย ตำแเรย ตำแเรย
ตำแเรยคลุณหมจันบ
เมียนทเม็ญกรอมได ก็เฮา พลุ

เนียงกียเค็ญตำแเรย ร็อย
จระมีอะฮ เวงญๆ ก็เฮา ได
เมียนตระจ็ญญ เมียนพเนจ กันตยเวงญ

ภาพที่ 3 ผลงานของเด็กที่แสดงถึงความเข้าใจเกี่ยวกับตนเองและวัฒนธรรมของตนด้านภาษา

ความเข้าใจเกี่ยวกับตนเองและวัฒนธรรมชุมชนของตนด้านเชื้อสาย เด็กสะท้อนให้เห็นการรับรู้ลักษณะเชื้อสายของตน โดยสังเกตได้จากการแต่งกาย อาหารพื้นบ้าน ขนมพื้นบ้านประเพณีในชุมชนของตน ซึ่งแตกต่างจากชุมชนอื่น

ภาพที่ 4 ความเข้าใจเกี่ยวกับตนเองและวัฒนธรรมชุมชนของตนด้านเชื้อสาย: การรำฟั่นบ้าน (รำสาก)

ความเข้าใจเกี่ยวกับตนเองและวัฒนธรรมชุมชนของตนด้านการดำรงชีพ เด็กสะท้อนให้เห็นการรับรู้ลักษณะของอาชีพต่าง ๆ ในชุมชน โดยสังเกตได้จากกิจกรรม เครื่องมือเครื่องใช้ สถานที่และเวลาในการประกอบอาชีพ เด็กสามารถปฏิบัติตน และแสดงบทบาทสมมติสะท้อนให้เห็นการรับรู้ว่าบุคคลที่ดำรงชีวิตด้วยอาชีพต่าง ๆ กันในชุมชน ต้องช่วยเหลือและพึ่งพาอาศัยกัน นอกจากนี้ คนในชุมชนต้องดูแลรักษาทรัพยากรที่ใช้หมุนเวียนในการดำรงชีวิต ทุกคนจึงมีหน้าที่ต้องปกป้อง ดูแลทรัพยากรธรรมชาติในชุมชนของตน และควรปฏิบัติเช่นเดียวกันในสังคมโลก เพื่อการดำรงชีวิตอย่างไม่เบียดเบียนชีวิตอื่นที่มีคุณค่าเช่นเดียวกับชีวิตของเรา

ภาพที่ 5 ความเข้าใจเกี่ยวกับตนเองและวัฒนธรรมชุมชนของตนด้านการดำรงชีพ: สำรวจสิ่งมีชีวิตในป่า

บทสรุป

การพัฒนากระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรม การอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัย ตามแนวทฤษฎีการสร้างพลังภูมิปัญญาชาวบ้าน เป็นการทำงานซึ่งบูรณาการศาสตร์ทางการศึกษาปฐมวัยเข้ากับศาสตร์ทางการศึกษานอกระบบโรงเรียน คือ การเรียนรู้ตลอดชีวิตของผู้ใหญ่ การเรียนรู้จากประสบการณ์ และแนวทฤษฎีการสร้างพลังภูมิปัญญาชาวบ้าน โดยให้ความสำคัญในการค้นหากระบวนการทำงานระหว่างนักวิจัยหรือนักวิชาการภายนอกชุมชนกับนักพัฒนาในองค์กรต่างๆ ที่มีอยู่แล้วในชุมชน

และชาวบ้าน ทั้งนี้ การบูรณาการศาสตร์ทางการศึกษาปฐมวัยเข้ากับศาสตร์ทางการศึกษานอกระบบโรงเรียน ถือเป็นความจำเป็นอย่างยิ่งในการทำงาน ลักษณะบูรณาการหรือทำงานแบบสหสาขาวิชา โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อแก้ปัญหาและสร้างเสริมพัฒนาการเด็กปฐมวัยอย่างสมดุลและเป็นองค์รวม เป็นการจัดการศึกษาปฐมวัยโดยมีวัฒนธรรมเป็นฐาน ทั้งนี้ เพราะเด็กอยู่ในกระบวนการทางสังคมที่สะท้อนค่านิยมและความคาดหวังของพ่อแม่ ผู้ปกครองและสังคมที่มีต่อเด็ก การศึกษากระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรม การอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยในชุมชน เป็นการสืบค้นหา

ภูมิปัญญาเพื่อที่จะค้นพบพลังของชุมชนในกระบวนการสืบทอดและดำรงไว้ซึ่งวัฒนธรรมของตน เป็นจุดเริ่มต้นที่จะนำไปสู่การปลูกฝังให้เด็กและเยาวชน ตลอดจนคนในชุมชนเกิดความภาคภูมิใจ เห็นคุณค่า คุณประโยชน์ของภูมิปัญญาที่ไม่ใช่เพียงความรู้ในหนังสือที่ได้เพียงจดท่องแล้วเข้ากล่องเก็บไว้ หากแต่เป็นภูมิปัญญาที่ทุกคนในชุมชนสามารถนำมาปรับใช้ พัฒนาต่อยอดได้ เกิดเป็นองค์ความรู้ที่มีผลต่อการดำรงชีวิตอย่างสมดุลและพอดีของตนเอง ครอบครัวและชุมชน

เอกสารอ้างอิง

1. สุมณ อมรวิวัฒน์. หลักบูรณาการทางการศึกษาตามนโยบายแห่งพุทธธรรม. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช; 2544.
2. ทิพจุฑา สุภิมารส . การนำแนวทฤษฎีการสร้างพลังภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้ในการพัฒนากระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยเขมรถิ่นไทยในแหล่งการเรียนรู้ชุมชนและศูนย์พัฒนาเด็กเล็กองค์การบริหารส่วนตำบลสำโรง อำเภอเมืองจังหวัดสุรินทร์. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา และ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย; 2556.
3. ทิพจุฑา สุภิมารส . การพัฒนากระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยเขมรถิ่นไทยตามแนวทฤษฎีการสร้างพลังภูมิปัญญาชาวบ้าน. วิทยานิพนธ์ปริญญาดุษฎีบัณฑิต ภาควิชาหลักสูตรการสอนและเทคโนโลยีการศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย; 2550.
4. กุศล สุนทรธาดา, อุไรวรรณ คิ่งสุขเกษม, กาญจนา ตั้งชลทิพย์ และสุริย์พร พันพื้ง. สถานการณ์และองค์ความรู้เกี่ยวกับการอบรมเลี้ยงดูเด็กในประเทศไทย. นครปฐม : สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล; 2541.
5. ศิริกุล อิศรานุรักษ์ และ ปราณี สุทธิสุคนธ์. การอบรมเลี้ยงดูเด็ก. วารสารสาธารณสุขและการพัฒนา. 2550; 5 : 105 - 118.
6. จันทรา แซ่ลิ้ว และ วาสนา จักรแก้ว. การศึกษาวัฒนธรรมการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยของชนเผ่าอัวเมี่ยน. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต; 2558.
7. Anderson, E. and McFarlane, J. Community as partner: Theory and practice in nursing. 6th ed. Philadelphia, PA: Lippincott William & Wilkins; 2011.
8. Kolb, D. A. Experiential learning. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall; 1984.